1.1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ

ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ВАРТОСТІ ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ ВЛАСНИКАМ КОЛІСНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ВНАСЛІДОК ДТП[1]

Волчек Р. М., Большаков С. І., Найда А. В., Деменко К. С., Держилов Д. І.

DOI: 10.53672/ej.5.2021.01[1] Check for updates

Анотація. Чому сума страхового відшкодування після ДТП зазвичай не покриває реальних витрат власника на відновлення автомобіля і різницю доводиться стягувати з винуватця в суді? Волчек Р. М., Большаков С. І., Найда А. В., Деменко К. С. і Держилов Д. І. пов'язують цю проблему з різним тлумаченням терміна «збитки» в актах, що визначають юридичні й економічні засади оцінки шкоди, і ставлять за мету узагальнити міжнародний та вітчизняний досвід визначення збитків власникам колісних транспортних засобів, щоб підвищити прозорість їх розрахунку й відшкодування. Матеріалом слугували Цивільний кодекс України, закони України «Про страхування» та «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», Методика товарознавчої експертизи та оцінки колісних транспортних засобів, затверджена наказом Мін'юсту та Фонду державного майна від 24.11.2003 № 142/5/2092, закон Німеччини про обов'язкове страхування власників транспортних засобів і публікації про автострахування в США, Франції та Японії. Порівняльна таблиця показує, що в цих країнах страховики відшкодовують саме розмір завданого збитку, а в Німеччині й Франції він дорівнює фактично сплаченій або належній до сплати вартості відновлювального ремонту без застосування фізичного зносу до деталей, які замінюють. В Україні ж за будь-якого виду страхування розрахунок ведуть за Методикою з урахуванням зносу КТЗ залежно від віку, тож власник отримує лише частину коштів, хоча на станції технічного обслуговування платить за нові деталі. Автори вважають, що Методика визначає не збиток в економічному розумінні, а «вартість матеріального збитку», і пропонують замінити цей термін на «збиток», прирівняти розмір відшкодування до вартості відновлювального ремонту за калькуляцією на основі цін із первинних документів без урахування зносу, а втрату товарної вартості розглядати як упущену вигоду. Такий підхід, на їхню думку, обмежить зловживання аварійних комісарів і експертів та узгоджується зі світовою практикою і з принципом визначення митної вартості за фактично сплаченою ціною (стаття 49 Митного кодексу України). Пропозиції стосуються насамперед судових експертів-автотоварознавців, оцінювачів, страховиків і суддів, які розглядають спори про відшкодування шкоди після ДТП.

Ключові слова: колісний транспортний засіб, дорожньо-транспортна пригода, страхування, оцінка збитків, вартість відновлювального ремонту, фізичний знос, товарознавча експертиза, втрата товарної вартості, ринкова вартість.

Debatable Aspects of Assessing Losses Caused to Owners of Wheeled Vehicles as a Result of Road Traffic Accidents

Volchek R. M., Bolshakov S. I., Naida A. V., Demenko K. S., Derzhylov D. I.

Abstract. In Ukraine, insurance payouts after road traffic accidents are usually lower than what owners actually spend on repairs, and the difference is often recovered from the at-fault party through the courts. Volchek R. M., Bolshakov S. I., Naida A. V., Demenko K. S. and Derzhylov D. I. attribute this gap to inconsistent interpretation of the term 'losses' in the acts that govern the legal and economic basis of damage assessment. The study aims to generalise international and Ukrainian practice in determining losses suffered by vehicle owners and to propose ways of making these calculations transparent. The authors compare the Civil Code of Ukraine, the Laws on Insurance and on Compulsory Motor Third-Party Liability Insurance, the Methodology for Commodity Examination and Valuation of Wheeled Vehicles approved by the Ministry of Justice and the State Property Fund (No. 142/5/2092 of 24 November 2003), the German Compulsory Insurance Act and materials on motor insurance in the USA, France and Japan. Insurers in these countries compensate the actual loss; in Germany and France it equals the repair cost actually paid or payable, with no deduction for wear of replaced parts. In Ukraine, by contrast, any type of policy is settled under the Methodology with age-based depreciation, although owners pay for new parts. The authors argue that the Methodology measures a 'cost of material damage' rather than loss in the economic sense and recommend replacing the term, equating compensation with the cost of restorative repair calculated from prices in primary accounting documents without depreciation, and treating loss of market value as lost profit. They link this approach to the transaction-value principle of Article 49 of the Customs Code of Ukraine. The proposals are relevant to forensic vehicle valuation experts, appraisers, insurers and courts.

Keywords: wheeled vehicle, road traffic accident, motor insurance, loss assessment, repair cost, physical depreciation, commodity examination of vehicles, loss of market value, transparency of compensation.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 19.05.2021; у номері — 31.10.2021; DOI:* ***10.53672/ej.5.2021.01***[1].

Повний текст

Текст статті: Експлуатація колісних транспортних засобів нажаль не позбавлена виникнення дорожніх транспортних пригод. У випадку настання дорожньої транспортної пригоди (далі– ДТП) відшкодовувати збитки, завдані власнику транспортного засобу, буде страхова компанія. Між тим, вважаємо, що розмір відшкодування збитків страховою компанією на практиці є значно меншим за розмір коштів, які необхідно витратити задля реального відновлення технічного стану транспортного засобу. Розрахунки, здійснювані страховою компанією щодо розмірів відшкодування збитків власникам транспортних засобів, завданим внаслідок ДТП, чітко регламентовані нормативно-правовими актами й позбавлені помилок з позиції математичного розрахунку. Разом з тим, численні незадоволення власників транспортних засобів щодо розмірів відшкодування завданих збитків стали підставою для низки судових позовів, результатом яких є те, що судді зазвичай встають на бік постраждалих при ДТП. Тому актуальність досліджуваної проблематики проявляється у здійсненні ґрунтовного аналізу економіко-правових аспектів особливостей відшкодування збитків під час ДТП.

Незважаючи на те, що проблематика визначення розмірів платежів при страхуванні майна, зокрема, транспортних засобів, достатньо ґрунтовно наведена у публікаціях теоретико-методологічного характеру [1; 2; 3]. Вкрай мало уваги, на нашу думку, приділяється особливостям визначення збитків, завданих власникам колісних транспортних

засобів при ДТП, й порівняння методик розрахунків, передбачених Цивільним кодексом України й Законом України «Про страхування». Складність проблематики, яка розглядається нами, обумовлена й ще тим, що зазвичай різницю між вартістю реального збитку, який завдано власнику транспортного засобу, й тією сумою, що відшкодовує страхова компанія, у судовому порядку повинна сплачувати особа, яка здійснила ДТП. Отже, виявляється прояв непрозорості розрахунків вартості збитків, завданих власникам транспортних засобів, головною причиною, якої, на нашу думку, є різне трактування терміну «збитки» у нормативно-правових актах, які регламентують як юридичні, так й економічні засади оцінки вартості відшкодування розміру завданої шкоди [4, с. 16].

Мета дослідження – узагальнення міжнародного та вітчизняного досвіду визначення вартості збитків, завданих власнику транспортного засобу внаслідок ДТП, задля надання рекомендацій, впровадження яких дозволить підвищити прозорість у їх розрахунку та відшкодуванні.

Узагальнення характеристик відшкодування страховими компаніями вартості пошкодженого транспортного засобу його власнику під час його потрапляння в ДТП у різних країнах світу (табл. 1), свідчить, що світові страхові компанії як при заключені обов'язквого (часткового) страхування автомобільного транспорту, так й під час заключення повного страхування колісного транспортного засобу (далі– КТЗ) відшкодовують саме розмір завданого збитку власнику пошкодженого автомобільного транспорту. **Натомість в Україні страховою компанією відшкодовується власнику пошкодженого КТЗ лише частина завданих збитків, оскільки враховується вікове зношення автомобіля, який потрапив у ДТП.** Крім того, вважаємо, що здебільшого в Україні згідно із нормами Методики товарознавчої експертизи та оцінки колісних транспортних засобів № 142/5/2092 [11] (далі - Методика) визначається вартість не завданих збитків власнику пошкодженого автомобіля, а розмір нанесеного матеріального збитку. Сутність цього терміну, на нашу думку, суттєво відрізняється від економічної категорії «збиток».

Таблиця 1

Характеристика процесу відшкодування збитків власникам КТЗ страховими компаніями у провідних країнах-виробниках транспортних засобів й в Україні

Країна	Відшкодування збитків власникам КТЗ страховими компаніями під час ДТП
США	Існують дві системи страхування власників автомобілів. У більшості штатів потерпілому у ДТП збитки сплачує страхова компанія винуватця ДТП. Однак приблизно у 12 штатах діє система «No Fault», яка передбачає, що потерпілий отримує компенсацію від своєї страхової компанії незалежно від винуватця ДТП. У деяких регіонах можливо обрати між цими двома типами відшкодування збитків
Німеччина	Без оформлення страхового полісу власник транспортного засобу не може отримати номери на авто. «Базова» страховка покриває вартість пошкодженого КТЗ
Франція	Існує два види страхування : «базовий» та «від усіх ризиків». Поліс «від усіх ризиків» гарантує відшкодування суми, витраченої на придбання автомобіля. Однак, не за тією вартістю, яку власник витратив би у автосалоні, а тієї, яку він міг би отримати,

	якщо на момент крадіжки він вирішив би продати автомобіль. У Франції цей вид вартості називається «вінальна вартість»
Японія	Управління транспортним засобом без наявності страховки неможливо. Авто страхування може бути повним та частковим. У випадку часткового страхування, розмір матеріальної шкоди сплачує винуватець ДТП
Україна	Управління транспортним засобом без наявності страховки неможливо. Страхування також, як у інших країнах, може бути частковим та повним. При будь-якому виді страхування, відшкодування збитків здійснюється виходячи з норм Методики товарознавчої експертизи та оцінки колісних транспортних засобів, затвердженої наказом Міністерства юстиції України та Фондом державного майна України від 24.11.2003 р. за № 142/5/2092. При будь-якому виді страхування визначення матеріальної шкоди здійснюється із урахуванням зносу КТЗ у залежності від його віку

Джерело : сформовано авторами на основі [7; 8; 9;10; 11]

Логіка розрахунків, продиктована Методикою [11], ґрунтується на тому, що оскільки колісний транспортний засіб, який було пошкоджено в ДТП, має вік з дати реєстрації більше 12 років, то й запасні частини й вузли, які встановлені на ньому, мають суттєве фізичне зношення. Між тим, з позиції здорового глузду, виникає істотне протиріччя: дійсно, вузли й деталі на пошкодженому КТЗ були фізично зношеними, але фактична заміна зазначених складників КТЗ передбачає заміну старих деталей на нові, й відповідно, реально власник пошкодженого в ДТП КТЗ буде розраховуватись із майстрами СТО за нові деталі, а не за фізично зношені. Відповідно, норми Методики [11] некоректно трактують економічну сутність категорії «фізичне зношення», оскільки власник пошкодженого КТЗ реально витратить суму грошей за відновлювальний ремонт, яка буде набагато більше за ту суму, яку йому відшкодує страхова компанія за умовами договору обов'язкового або повного страхування.

Порівняння законодавчих норм щодо відшкодування страховими компаніями власникам пошкоджених під час ДТП КТЗ вартості збитків у різних країнах світу й в Україні, свідчить, що, наприклад, у Німеччині та Франції, вартість відшкодування реальних збитків дорівнює фактично сплаченій або тієї, що має бути сплачена сумі за відновлюваний ремонт коштів. Й використання фізичного зношення до складників КТЗ, які буде замінено під час проведення відновлювального ремонту, не застосовується. Такий алгоритм розрахунку вартості реальних збитків ґрунтується на принципах прозорості й обачності, оскільки скільки особа фактично витратила або витратить коштів на відновлення колісного транспортного засобу фактично підтверджується первинними документами, які надає спеціалізоване СТО.

Узагальнення результатів дослідження особливостей відшкодування страховими компаніями збитків, завданих власникам пошкоджених в ДТП колісних транспортних засобів, свідчить, що задля дотримання прозорості у розрахунках вартості збитків, треба внести до Методики товарознавчої експертизи та оцінки колісних транспортних засобів № 142/5/2092 такі зміни [4, с. 21-22]:

- замінити термін «вартість матеріального збитку» на термін «збиток». Це дозволить не допускати зловживань з боку аварійних комісарів та експертів під час «конструювання» вартості відновлювального ремонту пошкодженого колісного транспортного засобу, який потравив у ДТП. Припинення зловживань відбудеться шляхом оцінки розміру збитку на основі інформації про ціни на оригінальні запасні части-

ни (доказом буде слугувати ціни, вказані у первинних бухгалтерських документах) й на вказані спеціалізованим СТО у первинних документах, тарифи й нормо-часи на відновлювальні роботи.

- вказати, що розмір відшкодування збитків (реальних збитків), завданих власнику пошкодженого під час ДТП колісного транспортного засобу повинен дорівнювати вартості відновлювального ремонту, розрахованого згідно із калькуляцією, яка ґрунтується на цінах, наведених у первинних документах, без врахування фізичного зносу [4, с. 21-22].

Ґрунтуючись на тому, що збитки згідно із нормами Цивільного процесуального кодексу України, це сума реальних збитків, тобто витрат, які постраждалий зазнав або зазнає від скоєння лиха із його майном, та упущеної вигоди, вважаємо, що відносно пошкодженого колісного транспортного засобу упущеною вигодою буде втрата товарної вартості. До того ж, методика містить відповідний розрахунок. Тому варто чітко зазначити у Методиці, що шкода, яку необхідно розрахувати під час ДТП, повинна ґрунтуватися не на вартості складників та відновлювальних робіт, а на їхній ціні, яка вже сплачена або буде сплачена й підтверджена первинними бухгалтерськими документами. Й відповідно, ґрунтуючись на зазначених розрахунках, власник пошкодженого колісного транспортного засобу має право вимагати у страхової компанії такої суми відшкодування збитків, які він фактично зазнав. Вимагати виплати різниці між фактичною сумою збитків й тієї, що відшкодовує страхова компанія згідно із Методикою товарознавчої експертизи та оцінки колісних транспортних засобів № 142/5/2092, немає сенсу у винуватця, оскільки прямим зобов'язанням страхових компаній в Україні є відшкодування вартості збитків у випадку настання страхового випадку й за це, користувачі транспортних засобів здійснюють страхові внески.

Запропоновані нами зміни до алгоритму оцінки вартості відшкодування збитків, які зазнав власник пошкодженого колісного транспортного засобу під час ДТП, узгоджуються із світовою практикою страхування й покликані забезпечити дотримання принципу прозорості аналогічно із нормами ст. 49 Митного кодексу України [12], де під митною вартістю товарів, які переміщуються через митний кордон України, є вартість товарів, що використовується для митних цілей, яка базується на ціні, що фактично сплачена або підлягає сплаті за ці товари.

Література:

1. Крумеліс Ю.В., Сушко С.В. Питання оцінки майна у випадку його страхування [Електронний ресурс]– Режим доступу: http://www.saleprice.com.ua/ua/publications/insurance_valuation.html

2. Наливайко Д.В. Особливості визначення страхової суми під час страхування нерухомого майна / Д.В. Наливайко // Вісник ОНУ ім. Мечнікова. — 2016. — Т. 21, № 10 (52). — С.93-96.

3. Кривошлик Т.Д., Михайлов М.М. Формування вартості у страхуванні автотранспортних засобів // SCIENTIFIC COLLECTION «INTERCONF». — 2020. — № 1 (34). — С.119-121. — Режим доступу: *https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/5511*

4. Volchek R.M. Assessment of the cost reimbursement of damages caused to owners of wheeled vehicle according to the position of insurance companies / R. M. Volchek, S. I. Bolshakov, A. V. Naida // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2020. – № 6 (52). – С. 15-24. – Режим доступу до журн.: *https://economics.opu.ua/files/archive/2020/N*o6/15.pdf.

5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356

6. Закон України «Про страхування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: *https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text*

7. Закон України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: *https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1961-15#Text*

8. Як працює автомобільне страхування в інших країнах? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: *https://rg.ru/2017/08/20/kak-rabotaet-avtostrahovanie-v-ssha-germanii-francii-i-iaponii.html*

9. Закон Німеччини «Про обов'язкове страхування для власників транспортних засобів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: *https://www.gesetze-im-internet.de/pflvg/BJNR102130965.html*

10. Автострахування в Німеччині – Автоцивілка та КАСКО, додаткові опції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: *https://www.tupa-germania.ru/avtomobil/tipy-avtomobilnyh-strahovok.html*

11. Методика товарознавчої експертизи та оцінки колісних транспортних засобів : Наказ Міністерства юстиції України від 24.11.2003 № 142/5/2092. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: *http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0724-09*.

12. Митний кодекс України: Закон України від 13 травня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: *https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text*

Анотація*. Дослідження присвячено критичному аналізу вітчизняних та міжнародних норм та механізмів оцінки вартості збитків, завданих власникам колісних транспортних засобів, внаслідок скоєння дорожньо-транспортних пригод. Надано рекомендації, впровадження яких призведе до дотримання прозорих механізмів оцінки вартості відшкодування збитків власникам пошкоджених колісних транспортних засобів в Україні.*

***Ключові слова*:** колісний транспортний засіб; дорожньо-транспортна пригода; страхування; оцінка; збитки; вартість відшкодування; ринкова вартість.

Аннотация. *Исследование посвящено критическому анализу отечественных и международных норм и механизмов оценки стоимости убытков, причинённых собственникам колёсных транспортных средств, вследствие совершения дорожно-транспортных происшествий. Сформулированы рекомендации, внедрение которых приведёт к соблюдению прозрачности при оценке стоимости возмещения убытков собственникам повреждённых колёсных транспортных средств в Украине.*

***Ключевые слова*:** колёсное транспортное средство; дорожно-транспортное-происшествие; страхование; оценка; убытки; стоимость возмещения; рыночная стоимость.

References

1. Dyskusiini aspekty otsinky vartosti zbytkiv, zavdanykh vlasnykam kolisnykh transportnykh zasobiv vnaslidok DTP [Debatable Aspects of Assessing Losses Caused to Owners of Wheeled Vehicles as a Result of Road Traffic Accidents] / Volchek R. M. ta in. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. Vol. 6, No. 5 (35). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.5.2021.01. URL: https://expertize-journal.org.ua/shkola-otsenky-bolshakova-si-m-odesa-ukraina/4977-volchek-r-m-bolshakov-s-i-najda-a-v-diskusijni-aspekti-otsinki-vartosti-zbitkiv-zavdanikh-vlasnikam-kolisnikh-transportnikh-zasobiv-vnaslidok-dtp (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].